Fórum archivárov

Roč. VII. č. 4 — Apríl 1996

Štátny okresný archív v Dolnom Kubíne.

V roku 1952 začala pôsobiť na Okresnom národnom výbore v Dolnom Kubíne, Okresnom národnom výbore v Námestove a Okresnom národnom výbore v Trstenej, okresná archívna služba. V Dolnom Kubíne ju vykonával pracovník podateľne Ján Žilka, v Námestove Viktor Vasilek a v Trstenej Štefan Mores. V roku 1954 sa vytvorili v spomenutých troch okresoch tri okresné archívy, každý s jedným pracovníkom a po územnej reorganizácii v roku 1960 sa zlúčili do okresného archívu v Dolnom Kubíne. Okresný archív mal troch pracovníkov (Ján Žilka, Ondrej Celušňák, Ján Kompan), sídlil v bývalom župnom dome na Hviezdoslavovom námestí, vtedy budove okresného národného výboru. Po presťahovaní ONV do novej budovy na Bystreci v r. 1969 sa okresný archív delil o priestory s Oravskou galériou, Okresnou pamiatkovou správou a niektorými spoločenskými organizáciami. Priestoru mal toľko, že sústredil všetky fondy do jednej budovy, lebo do tohto roku bola časť písomností uložená v nevyhovujúcich priestoroch bývalého Okresného súdu v Trstenej. Časom zariadenia trpeli nedostatkom priestorov a rozvíjať sa mohli len jedna na úkor druhej.

V roku 1979 začala výstavba účelovej budovy a v roku 1981 sa štátny okresný archív presťahoval do novej budovy na ul. Matúškovej. Administratívne priestory, študovňa a knižnica sú v bývalom rodinnom dome, ktorý je pergolou spojený s dvojpodlažným depozitárom. Ku komplexu patrí menšia budova, v ktorej je depozitár č. 4 a na prízemí dielňa údržbára. Úložný priestor je na 5 800 b.

m. materiálu, zaplnených je 3 633 b. m. Statika depozitárov umožňuje nadstavbu do výšky 5 podlaží.

Od roku 1960 sa vo funkcii riaditeľov okresného archívu striedali Ján Žilka, Etela Czocherová, Peter Huba, Pavol Sika (zaslúžil sa o výstavbu novej budovy) a Soňa Maťugová. V okresnom archíve pracovali Emília Brunckova, Elena Potocká, Jozef Kapitán, v súčasnosti Elena Valeková (od r. 1965), Božena Stanovská (od r. 1975), Mária Babinská (od r. 1987), Ivica Míčeková (od r. 1991), Žofia Šimková (od r. 1984), Vladimír Vraj (od r. 1991) a Anna Škutová (od r. 1995). Odborných pracovníkov je päť, dvaja majú vysokoškolské vzdelanie a traja úplné stredoškolské vzdelanie.

V Štátnom okresnom archíve v Dolnom Kubíne je uložených 665 fondov z rokov 1418 - 1990. Z celkového množstva materiálu 3633 b. m. (k 1. 1. 1996) je zinventarizovaných 1570 b. m. a roztriedených 2063 b. m. Najstaršími a u nás najcennejšími sú fondy mestečiek Dolný Kubín 1418 - 1871, Veličná 1585 - 1871, Trstená 1608 - 1871, Tvrdošín 1640 - 1871, Námestovo 1776 - 1871. Z mestečka Bobrov sa písomnosti nazachovali. Archívne dokumenty oravských mestečiek a obcí boli zničené počas krutého prechodu litovských žoldnierov v októbri 1863, preto sa ich z tohoto obdobia zachovalo veľmi málo. Vojaci ničili, drancovali a pálili. Napríklad podpálili obec Locku. Počas tohoto požiaru zhorel aj kostol s vežou, v ktorej bol obecný archív i armálesy zemanov Klinovských a Lokčianských. Vo Veličnej podpálili gazdovské domy na viacerých miestach súčasne. Požiar sa čoskoro rozšíril na celé mestečko. Mestský kronikár zaznačil, že v obci sa roztavili aj kostolné zvony a živlu padol za obeť cenný župný a mestský archív uložený vo veži kostola. Krutým živlom - ničiteľom, boli aj povodne v dedinách ležiacich popri rieke Orave. Najstrašnejšia v roku 1813, si vyžiadala veľa ľudských životov a narobila nenahraditeľné materiálne škody. V Slanici, Vavrečke, Hornej Lehote a ďalších obciach prívaly vody podmyli domy natoľko, že sa zrútili a voda odnášala kusy príslušenstva. Zničila archívy obcí a pečatidlá.

Obdivuhodná pani učiteľka Sameliaková mi raz povedala, že Oravcom v dávnych časoch vystačili k praktickému životu tri knihy: biblia, grundbuch a matrika. Je to pravda, ich význam poznáme. Keď dedinám hrozilo

nebezpečenstvo, zachraňovali práve tieto knihy.

Prvé pokusy o usporiadanie a inventarizáciu mestských registratúr spadajú do 18. storočia. V Trstenej písomnosti uložil mestský pisár do skupín podľa abecedy a v rámci skupín chronologicky. Napríklad evidencie mali signatúru A/1 - 23 alebo V/1 - 54, skupina © obsahuje obežníky vrchnosti atď. Veličanom usporiadal mestský archív v 80. rokoch 18. storočia župný archivár MS. Neskoršie sme zistili, že to bol vynikajúci Michal Schulek, učiteľ Jána Seberíniho. Časť jeho literárnej tvorby je v archíve Matice slovenskej.

Výsledky práce kolektívu Štátneho okresného archívu v Dolnom Kubíne dokumentuje množstvo inventárov, ktoré sme písali aj v čase neúmerného nárastu správnej agendy. Máme spracované školské fondy, okresné úrady, notárske úrady, okresné národné výbory do roku 1960, daňové úrady, daňovú správu, okresné živnostenské spoločenstvá, okresnú starostlivosť o mládež, spolky bývalých urbarialistov, mestské národné výbory, niektoré miestne národné výbory, jednotné roľnícke družstvá a presídľovaciu skupinu Ústie. V súčasnosti inventarizujeme fond ONV Dolný Kubín 1960 - 1990 a Okresný súd Trstená 1871 - 1959. Značný rozsah tvoria tematické katalógy a súpisy prameňov. Pracovníci ŠOKA majú za sebou množstvo výstav a expozícií k rôznym príležitostiam, napríklad každoročne ku Dňu mesta Dolný Kubín usporiadali v priestoroch mestského kultúrneho strediska expozíciu "Dolný Kubín v archívnych dokumentoch", " 75 rokov Gymnázia P. O. Hviezdoslava", "Ján Brodňanský - ochotník, speleológ, fotograf", vo výstavných skrinkách vo vestibule Okresného úradu sme v priebehu rokov 1992 - 1995 vytvorili dve expozície "Orava v archívnych dokumentoch", "Súčasná tvár Oravy". Exkurzie študentov a žiakov do nášho archívu sa stali tradíciou. Každoročne chodievajú maturanti z dejepisu, členovia dejepisného seminára Gymnázia v Dolnom Kubíne, študenti obchodnej školy a krúžok historikov ZŠ. Majú záujem o pomocné vedy historické, archívnictvo, regionálnu históriu i súčasné registratúrne systémy v úradoch štátnej správy.

V ostatných rokoch sa počet bádateľov zvýšil. V rokoch 1993 - 1995 sme mali ročne 140 - 150 bádateľov a 244 - 260 bádateľských návštev v roku.

Najväčší záujem bol o dejiny oravských škôl i obcí do diplomových prác a monografií. Bádatelia využívajú aj našu archívnu knižnicu (7000 zväzkov) a oddelenie regionálnej tlače, novín a časopisov. V spomenutých rokoch občania požadovali overené odpisy dokumentov k majetkovým prevodom, reštitúciám, rehabilitáciám i privatizácii. Najviac boli využívané fondy ONV, Presídľovacej skupiny Ústie, okresných úradov, štátnych notárstiev, spolkov bývalých urbarialistov a JRD. V roku 1993 sme mali 831 podaní, v roku 1994 ich bolo 934 a v minulom roku 902.

V Štátnom okresnom archíve v Dolnom Kubíne pracujú ľudia, ktorým archívnictvo prirástlo k srdcu, majú túto prácu radi, je to ich zamestnanie i poslanie. Od r. 1981 máme optimálne priestory pre fondy i prácu a v súčasnosti si prajeme, aby sa dokumenty z nášho archívu nemuseli sťahovať do horších materiálnych podmienok.

Soňa Maťugová

Archív národnej banky Slovenska

Archívu Národnej banky Slovenska (ďalej len NBS) bol v roku 1994 priznaný štút archívu osobitného významu. Od toho momentu dochádza k internému deleniu činností na predarchívnu starostlivosť a starostlivosť o archívne fondy.

V archíve NBS je zamestnaných 10 pracovníkov, z toho päť pracovníkov má vysokoškolské vzdelanie. Takéto personálne obsadenie dáva záruku na kvalitatívne vykonávanie odborných prác.

V rámci delimitačných aktivít v roku 1993 medzi NBS a Všeobecnou úverovou bankou a. s. (ďalej len VÚB) bolo rozhodnuté, že všetky archívne dokumenty a písomné registratúry vzniknuté z činnosti bývalej Štátnej banky československej (ďalej len ŠBČS) a jej právnych predchodcov prevezme do svojej správy novovzniknutá Národná banka Slovenska. Pripomínam, že časti písomných registratúr pobočiek bývalej ŠBČS zostali v úschove až do uplynutia skartačných lehôt v pobočkách VÚB a. s., ktoré zvyčajne ostali sídliť v

priestoroch po pobočkách bývalej ŠBČS. Z poverenia Ministerstva vnútra SR, odboru archívnictva a spisovej služby, vykonávame v pobočkách VÚB a. s. kontrolu skartácie písomných záznamov bývalej ŠBČS. Zároveň po skartačnom konaní preberáme do našej úschovy potencionálne archívne dokumenty vzniknuté z činnosti pobočiek ŠBČS do roku 1989.

V archíve NBS sa k 30. júnu 1995 nachádzalo cca 5000 b. m. archívnych dokumentov a písomných registratúr, ktoré vznikli z činnosti cca 145 pôvodcov. Takmer dve tretiny z uvedeného množstva tvoria účtovné doklady, na ktoré sa vzťahuje § 32 bod 4 zákona č. 563/1990 o účtovníctve, v ktorom sa hovorí:"Knihy analytickej evidencie pohľadávok a záväzkov, účtovné doklady a iné účtovné písomnosti, ktoré vyplývajú z priameho styku s cudzinou z doby pred 1. januárom 1949 a účtovnú závierku vzťahujúcu sa na prevod majetku na iné právnické alebo fyzické osoby vykonaný podľa zákona č. 92/l991 Zb. uschovávajú účtovné jednotky, dokiaľ príslušné ministerstvo financií republiky nedá samo alebo na žiadosť účtovnej jednotky súhlas na vyradenie týcho písomností".

Medzi takéto účtovné doklady a účtovné písomnosti patria napr.: Warenkonto, unterkonto, príkazy k úhrade do cudziny, akreditívy, primanoty, kontá poukázaných robotníckych úspor z cudziny, vklady do Protektorátu, arbeiterkonto, clearingové výplaty, pohľadávky v cudzine, a pod. Úschova uvedených účtovných dokladov stratila akékoľvek opodstatnenie už aj z toho dôvodu, že z hľadiska historického a archívneho boli bezcenné. Požiadali sme Ministerstvo financií SR o súhlas k ich vyradeniu. Súhlas nám bol udelený dňa 24. októbra 1995 pod číslom 65/358/1995. Na základe rozhodnutia MF SR sme predložili MV SR, OA a SS, skartačné návrhy so žiadosťou o vystavenie súhlasu k zničeniu vyššie uvedených účtovných dokladov a účtovných písomností. Po obdržaní zápisnice o skartačnom konaní v novembri 1995 a februári 1996 sme začali s prípravou cca 200 bežných metrov na zničenie.

S platnosťou od 1. januára 1996 bol vydaný pokyn guvernéra NBS č. 50/l955 "Registratúrny, skartačný a archívny poriadok NBS", ktorý upravuje oblasť odbornej správy záznamov, ich prípravu ku skartačnému konaniu ako aj

archívne činnosti. Pokyn je záväzný pre ústredie NBS, pobočky Bratislava, Banská Bystrica, Košice, ich expozitúry ako aj účelové organizačné jednotky NBS - Inštitút banského vzdelávania, Inštitút menových a finančných štúdií, Múzeum mincí a medailí v Kremnici. Okrem iného nám umožňuje lepšie organizovať a zabezpečovať predarchívne činnosti vo všetkých organizačných útvaroch NBS. V súčasnosti sa spomínaný pokyn uvádza do života formou metodických usmernení z našej strany. Tu musím vyzdvihnúť a oceniť záujem pracovníkov NBS o jeho čo najlepšiu aplikáciu v praxi. Hodláme uplatňovať maximalistické požiadavky na realizáciu jednotlivých ustanovení, čo bude v nemalej miere ovplyvňovať aj formovanie budúceho archívneho fondu vzniknutého z činnosti Národnej banky Slovenska.

V oblasti archívnych činností sa momentálne spracúvajú písomné registratúry:

1/ Zväz roľníckych vzájomných pokladníc

roky: 1924 - 1948 102 b. m.

2/ Národná banka československá, Hlavný ústav pre Slovensko v Bratislave

roky: 1945 - 1950 214 b. m.

V rámci spracovávania tejto registratúry sa budú spracovávať aj registratúry Bankového úradu Ministerstva financií (BUMF) za roky 1919 - 1926 a Národnej banky československej, filiálka Bratislav, za roky 1926 - 1938.

3/ Slovenská národná banka

roky 1939 - 1945 831 b. m.

4/ Slovenská hypotečná a komunálna banka

roky: 1939 - 1948 65 b. m.

V rámci spracovávania tejto registratúry sa spracujú aj jej predchodcovia: slovenská filiálka Hypotečnej banky českej za roky 1922 - 1939 v množstve cca 95 b. m. a slovenská filiálka Zemskej banky Praha za roky 1922 - 1939 v množstve cca 55 b. m.

Značná časť písomných registratúr bankových, peňažných, úverných a iných inštitúcií ako predchodcov ŠBČS bola spracovávaná v období rokov 1974 - 1975 bankovými nadšencami, ktorí mali veľmi pozitívny vzťah k histórii bankovníctva a peňažníctva na Slovensku.

Priebežne bola spracovávaná aj písomná registratúra ŠBČS v kaštieli v Marianke, ktorý slúžil na ich úschovu v

rámci vtedajšieho západoslovenského kraja. V Košiciach a Banskej Bystrici (neskôr v Ružomberku) boli zriadené tzv. pobočky krajských podnikových archívov ŠBČS s pôsobnosťou pre Východoslovenský a Stredoslovenský kraj. V rokoch 1976 až 1977 sa archív ŠBČS, umiestnený v kaštieľi v Marianke, presťahoval do nových účelových priestorov do Bratislavy na Krajnú ul. č. 27. Táto budova síce bola postavená aj pre úschovu archívnych dokumentov a písomných registratúr, ale po stránke technickej nie je pre tieto účely vhodná. Jej negatívom sú veľké priestranné okná na depotoch a situovanie prevažnej časti depotov na slnečnú stranu. To, aké následky spôsobuje neustále denné svetlo a horúci vzduch pôsobiace na uskaldnené dokumenty, nemusím obšírne vysvetľovať.

Okrem bežných pracovných činností, ktoré sú náplňou každého archívu, máme svoje plány a zámery, ktorých realizácia však nezáleží len od pracovníkov archívu NBS.

Našim prvoradým krokom je započatie aktivít smerom k Českej republike vo veci delimitácie archívnych dokumentov bývalej Štátnej banky československej ako aj spisovej rozluky s Českou národnou bankou. V tomto smere sa už podnikli isté kroky, ale bez výraznejších výsledkov, čo je ale na škodu veci, lebo čas hrá v náš neprospech.

Ďalším zámerom je vytváranie osobných fondov dejateľov slovenského bankovníctva. Na získavanie archívnych dokumentov hodláme zriadiť ohodnocovaciu a nákupnú komisiu. Už v tomto roku chceme vyzvať k spolupráci pracovníkov registratúr a budúcich archívov všetkých bankových inštitúcií pôsobiacich na Slovensku za účelom výmeny a rozvoja poznatkov z oblasti bankového archívnictva.

Naše aktivity budú smerovať i k zahraničiu, kde predpokladáme nadviazanie spolupráce či už priamo s archívmi emisných bánk alebo medzinárodnými archívnymi združeniami.

V neposlednom rade sa snažíme o skompletizovanie informácií v našich archívnych fondoch, resp. písomných registratúrach. Predpokladáme, že niektoré štátne archívy vlastnia dokumenty bývalých pobočiek ŠBČS resp. ich právnych predchodcov. K tomuto zámeru smeruje i akcia, v rámci ktorej sme sa obrátili na štátne archívy s

požiadavkou o poskytnutie informácií o nich.

Činnosti súvisiace s odbornou správou záznamov ako aj archívne spracovanie u nás uložených dokumentov, chceme postupom času automatizovať a využiť k tomu výpočtovú techniku.

Všetky uvedené aktivity smerujú ku skvalitňvali našej práce, šíreniu osvety a popularizácii archívnych dokumentov uložených v archíve NBS.

Mária Kačkovičová

Z DOMOVA

Z činnosti Ústrednej skartačnej komisie

Ústredná skartačná komisia, poradný orgán riaditeľa OA a SS MV SR sa v uplynulom polroku zišla dvakrát. Na zasadnutí v októbri 1995 vzala na vedomie rezignáciu Márie Kačkovičovej na funkciu predsedu komisie a navrhla doplnenie komisie o nových troch členov. Z aktuálnych úloh v oblasti predarchívnej starostlivosti (PS) sa komisia hodlá postupne zaoberať problematikou zásad, podľa ktorých sa určí kompetencia typov štátnych archívov k typom pôvodcov registratúr (o fyzických osobách sa tu neuvažuje), problematikou skartačných lehôt mzdových listov a daňových dokladov, doplňovaním Vzorového registratúrneho plánu okresných úradov a obvodných úradov v SR, problematikou metodiky PS, vyraďovania informácií zaznamenaných na elektronických nosičoch a úlohami v zmysle koncepcie činnosti komisie.

Komisia konštatovala, že na úseku PS štátne archívy nedisponujú dostatočným počtom pracovníkov. Vypracovala odporúčanie pre riaditeľa OA a SS MV SR upozorňujúce na nevyhnutnosť disponovať výpočtovou technikou v oddelení PS SNA a v ďalších štátnych archívoch na úseku PS, ako aj odporúčanie vo veci automatizovanej evidencie pôvodcov registratúr, resp. PS

(údajová základňa Register organizácií, program REGORG - AZPR AMB, resp. AERSA AMB).

Na zasadnutí vo februári bol do funkcie predsedu komisie uvedený Jozef Šeregi. Prítomní členovia komisie za prítomnosti riaditeľa OA a SS MV dr. Petra Kartousa a prizvaných hostí prerokovali návrh Skartačného poriadku pre okresné a krajské súdy v SR, ktorý uviedol poverený pracovník Ministerstva spravodlivosti. Doterajšiu prax predskartačného výboru nahradí inštitút tzv. odbornej archívnej prehliadky (OAP). Súd navrhne na vyradenie súdne spisy už roztriedené do skupín "A" a "S". V tejto súvislosti odznelo upozornenie, že dlhodobá "prehíbená" OAP nemôže byť záležitosťou úseku PS. Bude nevyhnutné, aby jej podstatnú časť vykonávali archivári pracujúci na fondoch.

Z dôvodu prekročenia časového limitu, sa komisia potom už zaoberala len bodom Rozličné (doplnenie spomenutého Vzorového registratúrneho plánu... o nové 3 agendy, aktualizácia tlačiva Povolenie, známeho pod pojmom "zelený lístok"). Riaditeľ OA a SS MV uviedol, že akceptoval písomné odporúčanie komisie týkajúcej sa automatizovanej evidencie PS, vybavenia štátnych archívov výpočtovou technikou a jej využívania (aj) na úseku PS.

Jozef Šeregi

Vydavateľstvo Petra Hubu v Dolnom Kubíne.

Peter Huba, absolvent archívnictva na Filozofickej fakulte UK v Bratislave, riaditeľ Okresného archívu (1971 - 1975), riaditeľ Oravskej galérie (1975 - 1980), riaditeľ Oravského múzea (1985 - 1992), založil v roku 1991 súkromné knižné vydavateľstvo. S kolektívom autorov napísal, zostavil a vydal monografie oravských miest a obcí: Novoť, Oravská Lesná, Krušetnica, Oravská Jasenica, Námestovo, Vavrečka, Dolný Kubín, Tvrdošín, Nižná, Rabča, Istebné, Klin, Kraľovany, Hruštín. Vydal Habovštiakove povesti o Oravskom zámku, Gacekovho Rovesníka, Janekov Literárno - kultúrny

cestopis Oravy, Cesty po minulosti Oravy. V súčasnosti pripravuje monografiu Veličnej, knihu o Mikulášovi Gacekovi a Dejiny ochotníckeho divadla v Dolnom Kubíne. Oravská verejnosť sa teší na každú knihu z tohoto vydavateľstva, lebo do 90. rokov sa o Orave písalo málo.

Soňa Maťugová

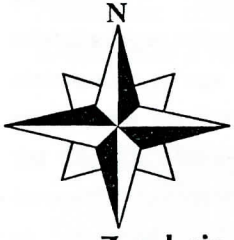

ZO SVETA

Zasadanie medzinárodného inštitútu pre archívnu vedu v MARIBORE 1996

Jednou z charakteristických čŕt archívov vo vyspelých krajinách v súčasnosti je ich zvýšená "otvorenosť" verejnosti. Archívy už nie sú viac len uzatvorenými nedobytnými baštami pre limitovaný kruh vedeckých bádateľov. Organizujú výstavy, prednášky, otvorené dni, návštevy s odbornými sprievodcami i ďalšie rôzne aktivity, ktorými demonštrujú svoju dôležitosť a významnosť pre spoločnosť. Všetky tieto činnosti sa prejavujú a odrážajú aj pri projektovaní a výstavbe nových archívnych budov. Už minuloročné zasadanie Medzinárodného inštitútu pre archívnu vedu v Maribore a jeho 4. medzinárodný deň konferencie v Radenci 1995 boli venované tejto problematike. Prednášky na tému "Proper design makes perfect function", ktoré odzneli na tejto konferencii boli publikované v časopise inštitútu ATLANTI 5.

Aj prvá časť tohoročnej konferencie, ktorá sa uskutočnila v dňoch 19. - 23. marca 1996 v Radenci bola venovaná podobnej problematike. Priestory prístupné pre verejnosť, prednáškové a výstavné miestnosti, audio-video prezentácie, archívne obchody, bufety či dokonca reštaurácie - to je trend výstavby, ktorému sa asi významné a veľké svetové archívy v blízkej či menej vzdialenej budúcnosti nevyhnú, ak budú

chcieť poskytovať komplexné služby širokej verejnosti.

M. Duchein z Francúzska v prvej časti svojej prednášky "General View on the Areas Open to the Public in Archives Buildings" zaoberá niekoľkými kategóriami návštevníkov archívov. Je zaujímavé, že napr. v USA, Kanade a Francúzsku viac ako polovica návštevníkov archívov prichádza za účelom výskumu svojej rodinnej histórie. Veľmi dôležitú funkciu má vzdelávacia činnosť pre žiakov a študentov, tzv. "service educatif des archives", ktorá je veľmi populárna najmä vo Francúzsku. V súvislosti s najrôznejšími aktivitami určenými pre širokú verejnosť, ktoré sa často dejú i vo večerných hodinách, je nevyhnutné vyriešiť aj prístup do archívov a dôsledné oddelenie priestorov pre verejnosť od ostatných priestorov s využitím vhodných zabezpečovacích systémov a prísnym dodržiavaním všetkých bezpečnostných opatrení. V moderných archívnych budovách vo Francúzsku pripadá na priestory pre verejnosť 13% z celkového priestoru, na archívne depoty 70% a na priestory pre pracovníkov archívu 17%. Otvorenie archívov pre verejnosť je absolútnou nevyhnutnosťou ak chceme, aby zostali súčasťou živej kultúry a informačného systému našej modernej spoločnosti.

Rozmiestnenie, rozsah i funkcia priestorov pre verejnosť v účelových archívnych budovách postavených na prelome storočia má celkom iný charakter ako takéto priestory v moderných archívoch. Na tieto rozdiely poukázal vo svojej prednáške "Der Funktionswandel des Öffentlichkeitsbereiches in Archiven" I. Ress z Maďarska. Zvýšené požiadavky bádateľov a celej verejnosti na jednej strane a ochrana a bezpečnosť archívnych dokumentov na druhej strane prispeli k vývoju pohľadu na priestory pre verejnosť ako na nezávislú funkčnú jednotku v rámci archívu. V moderných archívnych budovách je celá komunikácia s "klientom" limitovaná na priestory pre verejnosť. Priestory pre verejnosť v archíve musia spĺňať nasledovné požiadavky: umožňovať v maximálnej miere výskum a štúdim archívnych dokumentov, ľahký prístup k informáciám a servisu pre osoby požadujúce dokumenty pre potreby legislatívy, umožňovať archívne výstavy a ďalšie programy pre verejnosť, a pod. V prednáške sa detailne zaoberal architektonickým riešením, ktoré

prispieva k zlepšeniu podmienok pre výskum a štúdium, využitiu technických prostriedkov a organizácii práce v podmienkach archívu.

Počet bádateľských návštev v Národnom archíve Fínska dosiahol v roku 1995 číslo 35 000, čo predstavuje priemerne 116 návštev denne. Problémy však môže spôsobiť extrémne vysoká návštevnosť v niektorých obdobiach, napr. začiatkom roku 1995 bola najvyššia návštevnosť v jednom dni 223 bádateľov. Vo svojej prednáške "Architecture, furnishings and the user of archives" sa J. Saarenheimo z Fínska zaoberal rozmiestnením a funkčnosťou priestorov pre verejnosť, medzi ktoré patrí vstupná hala, referenčná miestnosť s archívnymi pomôckami, stará a nová študovňa a študovňa na štúdium mikrofilmov. Architektonické riešenie uvedených priestorov by malo poskytovať vhodné podmienky na štúdium, dobrý prísun, uloženie a ochranu dokumentov a dostatočnú možnosť kontroly.

"Architecture and equipment of the Lithuanian historical state archives buildings in the area open to the public" bol názov prednášky G. Baranovej z Litvy. Historický štátny archív Litvy bol založený v roku 1852. Súčasná budova je z roku 1961 a prístavba k tejto budove bola dokončená pred šiestimi rokmi. Väčšina priestorov pre verejnosť je lokalizovaná na prízemí a pozostáva z dvoch študovní, katalógovej miestnosti a haly. Výnimkou je prednášková miestnosť umiestnená na treťom poschodí prístavby. V archíve je 18 depotov s celkovou plochou 4000 m^2, celková dĺžka regálov je 16 km. Archív má 914 zbierok, 1 304 197 inventárnych jednotiek a 7 122 907 políčok zabezpečovacích mikrofilmov.

Použitím nových informačných technológií pre potreby verejnosti sa zaoberal vo svojej prednáške "Information technology in the area open to public" P. P. Klasinc zo Slovinska. Využívanie všetkých druhov archívny dokumentov - od tých, ktoré sú písané paleografickým písmom až po moderné informačné nosiče - prináša otázku, ako by mali byť vybavené a zariadené priestory pre verejnosť. Autor tiež ukazuje spôsob, ako môže byť nová technika využitá na čítanie starých rukopisov a rôznych druhov písma. Na tieto účely sa využíva metóda vektorového optického rozlišovania písma.

31. januára 1994 vydalo Ministerstvo kultúry Talianska dekrét, ktorým sa ukladá štátnym archívom, múzeám a knižniciam poskytovať okrem svojej bežnej činnosti aj tzv. ďalšie služby, ktoré by poskytovali návštevníkom väčší komfort a pohodlie. Nariadenie, ktoré v mnohých archívoch stretáva so značnými námietkami, sa zaoberá napr. publikovaním a predajom reprodukcií dokumentov a umeleckých diel a zriaďovaním predajných miest, výrobou katalógov a informačnej literatúry, potrebou vytvárania a využívania výstavných a prednáškových priestorov, zriaďovaním bufetov a pod. Touto zaujímavou a možno i netradičnou problematikou sa vo svojom príspevku "Areas reserved for additional services" zaoberala G. Tató z Talianska.

Druhou témou - často zanedbávanou a podceňovanou, ale nie menej dôležitou - bola problematika možného nebezpečenstva chorôb v archívoch. Samozrejme bez zbytočnej paniky, ale s plnou vážnosťou by si archivári a bádatelia mali byť vedomí i možných alergických reakcií a chorôb zapríčinených najmä mikrobiologickou kontamináciou materiálov.

V prvej prednáške s touto tématikou "Mögliche Krankheitsursachen in Archiven" sa M. Modrušan a T. Mušnjaková z Chorvátska zaoberali možnými príčinami chorôb pri práci v archívoch. Zdravotné riziká sú ovplyvnené predovšetkým faktormi, ktoré možno rozdeliť do štyroch skupín: pracovné podmienky, technické podmienky, chemické a biologické faktory. Samozrejme, že ich vplyv závisí od druhu činnosti, ktorú pracovník vykonáva.

"Accidents and hygiene in archives" (Podľa slovinského príslovia: Nešťastie nikdy nespí) bola téma, ktorou sa zaoberal P. P. Klasinc zo Slovinska. Netreba podceňovať ani drobné nehody či poranenia (vlhké a šmykľavé podlahy a schody - pády, rozbité sklo na dverách pri prievane - porezanie, a pod.). Dôraz treba klásť na prevenciu, ktoré spočíva predovšetkým v dôkladnej hygiene a čistote pracoviska.

K ochrane zdravia pri práci neexistujú v Taliansku žiadne predpisy týkajúce sa špeciálne archívov. Legislatíva je založená predovšetkým na predpisoch Európskeho spoločenstva vzťahujúcich sa na pracovné úrazy a choroby z povolania všeobecne. Túto

problematiku prezentoval vo svojej prednáške "Health and hygiene in Italian archives - legal regulations and technological progress " U. Cova z Talianska. Choroby archivárov môžu byť zapríčinené predovšetkým inhaláciou alebo kontaktom s prachom spôsobujúcim mikrobiologické alebo alergické choroby. V tejto súvislosti môžu vznikať aj mykotické infekcie. Choroby môžu niekedy spôsobovať aj niektoré chemikálie používané vo fotolaboratóriách a pri konzervovaní a reštaurovaní dokumentov.

Plesne nachádzajúce sa na archívnom materiály môžu predstavovať značné riziko pre pracovníkov archívov i používateľov dokumentov. Na základe dlhodobých skúseností s touto problematikou v provinčnom archíve v Štajerskom Hradci sa I. Hödle z Rakúska v zaujímavej prednáške "Das Zehn-Punkte-Hygienepaket des Steiermärkischen Landesarchivs" podrobne zaoberala rôznymi druhmi mikroorganizmov vyskytujúcich sa na archívnych dokumentoch. Ich účinku sú vystavené hlavne dýchacie cesty a pokožka pracovníkov. Preto bol v tomto archíve vypracovaný 10 bodový program ochrany zdravia pri práci, v ktorom sa odporúča najmä dodržiavať hygienu a čistotu, dezinfekciu rúk a pokožky, používanie ochranných masiek na ústa a nos pri práci so znečisteným materiálom a pravidelné lekárske kontroly.

"Pest control in archives - the hazards to the archivist" bol názov prednášky B. Haspela z Izraela. Hlavných škodcov v archívoch delí do troch skupín: plesne, hmyz a knižné červy. Na ich elimináciu sa používajú rôzne druhy pesticídov. Mnohé z týchto chemikálií, ktoré sa vo veľkej miere používali v minulosti, sú v súčasnosti zakázané zo zdravotných dôvodov. Preto je potrebné poznať jednak ich účinky na archívne dokumenty ako aj ich účinky na ľudský organizmus. Tieto poznatky sú dôležité aj pri najímaní špecializovaných firiem na elimináciu uvedených archívnych škodcov.

Kým škodlivé účinky plesní na dokumenty sú známe už pomerne dlhú dobu, zdravotné problémy, ktoré môžu spôsobovať ľuďom boli až donedávna pomerne zanedbávané. Rast a výskyt plesní závisí na klimatických podmienkach v depotoch. Hlavnú úlohu zohráva pritom najmä vysoká relatívna vlhkosť vzduchu. Touto problematikou i otázkami ochrany proti pôsobeniu plesní

sa vo svojej prednáške "Gesundheitsgefährdung des Archivpersonals durch Schimmelpilze" zaoberal K. E. Lupprain z Nemecka.

Problematike plesní v archívoch bola venovaná aj prednáška "Mikroorganismen in den Archiven" J. Maršála z Českej republiky, pretože tieto môžu mať dopad i na zdravie pracovníkov. Z toho dôvodu Archívna správa MV ČR vydala v roku 1994 príručku (Bacílková B.: Souhrn opatření proti plísňovému napadení v archivech), v ktorej sú sumarizované najdôležitejšie fakty o spôsoboch rastu a rozširovania mikroorganizmov ako aj ich likvidácie.

O tom, že mikrobiologická kontaminácia dokumentov spôsobuje ich degradáciu a zároveň môže mať aj negatívny vplyv na ľudské zdravie je už napísaných mnoho odborných i populárnych publikácií. Na ochranu dokumentov i ľudského zdravia pred jej škodlivými účinkami sa používajú rôzne techniky. Najefektívnejšie sú vákuové sterilizačné komory využívajúce účinok etylénoxidu. Na druhej strane etylénoxid predstavuje však veľmi jedovatý plyn, s potenciálnymi karcinogénnymi, mutagénnymi a ďalšími nebezpečnými účinkami. Preto dovolené koncentrácie etylénoxidu v priestoroch pracoviska sterilizačnej komory musia byť prísne monitorované a dodržiavané. Rovnako dôkladné musí byť aj odvetranie sterilizovaných materiálov. Podrobne sa problematikou vákuovej sterilizácie etylénoxidom, sledovaním jeho koncentrácie v okolí komory i v sterilizovaných materiáloch po odvetraní zaoberal v prednáške "Microbiological contamination and ethylene oxide fumigation - for and against" J. Hanus zo Slovenska.

D. Neirincková z Francúzska v príspevku "La sécurité dans les ateliers de restauration et les risques d´intoxication" poukazuje na isté riziká pri používaní chemikálií pri konzervovaní a reštaurovaní dokumentov. Zároveň poukazuje na opatrenia, ktoré treba dodržiavať, aby sa tieto riziká minimalizovali.

Dopadom používania počítačov, najmä z psychologického hľadiska, na archívnu prácu sa v prednáške "Computers in archives: some aspects of social and psychological adaptation of the archivsts" zaoberal M. Larin, riaditeľ VNIIDADu z Ruska. Poukazuje na istú neochotu archivárov a ich obavy zo zavádzania počítačov do archívnej

práce. Hlavné dôvody spočívajú v obavách z nepoznania počítačov a veľkej komplikovanosti práce s nimi. Tento dôvod prevláda najmä u archivárov "v pokročilejšom veku".

Všetky uvedené prednášky sú publikované v časopise ATLANTI č. 6, 1996, ktorý vydáva Medzinárodný inštitút pre archívnu vedu v Maribore. Všetky čísla ATLANTI (1 - 6) sú k dispozícii v knižnici Slovenského národného archívu v Bratislave. Názvy príspevkov sú uvedené v takom jazyku, v akom je publikovaný príslušný príspevok.

Jozef Hanus

Finanz- und Hofkammerarchivs vo Viedni.

(I. časť)

Hofkammerarchivs je oddelením Österreichischen Staatsarchivs. Tu sú uložené spisy centrálnej finančnej správy Habsburskej monarchie, pričom sa pod "financiami" rozumie všetko to, čo štát a cisársky dvor finančne vynaložil alebo čo získal. Popri vlastnej finančnej správe obstarávala Dvorská komora do r. 1848 aj agendy hospodárske, obchodu, baníctva, stavebníctva, úverovania, peňažníctva a dopravy. K tomu môžeme ešte prirátať náklady na reprezentáciu a výlohy štátu a dvora. Náklady boli aj na dvorné a štátne úrady, maliarov, muzikantov, básnikov a mysliteľov, architektov a remeselníkov ale aj na alchimistov a astrológov. Tieto vyplácala Dvorská komora až po skúške.

Od 1848 sa nachádza Hofkammerarchivs v 1. okrese na Johannesgasse 6. Otvorený je v pondelok a štvrtok od 12,30 hod. do 15, 45 hod, utorok, stredu a piatok od 8,30 hod. do 12,30 hod.

Finanzarchivs spravuje spisy Ministerstva financií a nachádza sa (ešte) na 4. poschodí Ministerstva financií na Himmelpfortgasse 4 - 8. Otvorený je: v pondelok a stredu od 12,30 hod. do 15,30 hod., utorok, štvrtok, piatok od 8,30 hod. do 12,30 hod. Telefon: 51433-1220, 51433-1470.

Riaditeľstvo pre obidva oddelenia sa nachádza v „Hofkammerarchiv" na 4. poschodí.

História

Hofkammerarchiv je najstarším archívom vo Viedni. Zmienky o ňom pochádzajú už z r. 1578, ako o " alte Kammerregistratur".

Dvorskú komoru založil Ferdinand I. v roku 1527, počas storočia to bolo „Superministerstvo". Zahŕňalo ministerstvo financií, obchodu, hospodárstva, baníctva a dopravy. Jeho staršie spisy boli v 16. storočí oddelené od bežnej registratúry, presťahované do vlastných priestorov a zabezpečené starostlivosťou úradníkov - archív sa narodil.

Priestory archívu sa nachádzali počas 250 rokov v starej cisárskej nemocnici. V roku 1848, počas pôsobenia riaditeľa Franza Grillparzera, bol presťahovaný I medzičasom stokrát väčší archív do budovy, ktorá bola pre tieto účely postavená, nejstaršej v Rakúsku a možno i v Európe. Tvorcom budovy bol známy biedermeirovský architekt Spranger, ktorý ju tak naplánoval a vybudoval, že budova je ešte dnes, viac ako po 150 rokoch, ešte úplne funkčná.

Archívne dokumenty, zariadenie archívu, exteriéry archívu sú zariadené jednotne v biedermeierovskom štýle a preto sú v pamiatkovej starostlivosti. Na základe uvedených skutočností, nebol Hofkammerarchiv presťahovaný do centrálneho archívu, zostal samostatným vo svojom historickom prostredí.

Dvorská komora roku 1848 zastupovala viac ministerstiev - dedičom sa stalo Ministerstvo financií. To potrebovalo a zachovalo v roku 1892 vlastný archív.

Hofkammerarchiv a Finanzarchiv sa rozrástli. Úspornými opatreniami v roku 1947 boli však zjednotené. Dnes sa nachádzajú spisy dvorského komorského archívu (od 16. st. do r. 1848) v biedermeierovskej budove na Johannesgasse, spisy finančného archívu (1848 - 1918) na Ministerstve financií na Himmelpfortgasse

Z.K..

ZO ZASADNUTIA VÝBORU

Dňa 16. 1. a 14. 3. 1996 sa členovia výboru SSA zišli spolu s predsedníčkou V. Novákovou v Štátnom oblastnom archíve v Bratislave. 16. 1. 1996 boli prítomní: J. Dubovský, J. Hanus, Z. Kollárová, K. Magurová, M. Mišovič, V. Nováková, J. Roháč, B. Slezáková, A. Buzinkayová. 14. 3. 1996: J. Dubovský, J. Hanus, K. Magurová, M. Mišovič, V. Nováková, B. Slezáková, L. Vrteľ, F. Žifčák, A. Buzinkayová.

Na januárovom zasadnutí upresnili prítomní termín a miesto konania konferencie a valného zhromaždenia SSA na september - október 1996 v Banskej Bystrici, resp. na Táloch. V. Nováková informovala o časovom harmonograme vydávania Fóra archivárov, Z. Kollárová o prípravách v súvislosti s jeho novou hlavičkou. Členovia výboru načrtli v hlavných rysoch svoje predstavy obsahovej stránky publikácie o archívoch, konkrétny návrh sa podujal vypracovať J. Hanus, L. Vrteľ a B. Slezáková. L. Vrteľ navrhol pripraviť inováciu stanov SSA. K jubileám členov bude výbor blahoželať formou pozdravného listu uverejneného vo Fóre archivárov, J. Hanus pripraví pozdravy, ktoré sa pošlú jubilujúcim členom. V. Nováková informovala o firme Slovakograf a o jej návrhu spolupracovať so SSA. B. Slezáková informovala o stave účtu SSA. Na záver rokovania sa prítomní oboznámili s materiálmi, týkajúcimi sa Medzinárodného archívneho kongresu v Pekingu (jeseň 1996).

Na marcovom zasadnutí sa prostredníctvom dvoch zástupcov predstavila firma Slovakograf, ktorá vyrába škatule. Informovali podrobne o ponuke škatúľ a papiera archívom a o možnosti finančne prispievať SSA - v prípade bližšej spolupráce. Zástupcovia firmy informovali aj o zámere stať sa nákupcom trvanlivého papiera z papierní v Ružomberku. V. Nováková a J. Hanus

budú s firmou Slovakograf ďalej rokovať až do prípravy a uzavretia prípadnej zmluvy o spolupráci so SSA. J. Hanus, L. Vrteľ a B. Slezáková informovali o návrhu informatívneho sprievodcu po archívoch na Slovensku - o predbežnom obsahu a formálnej stránke. J. Hanus nastolil otázku vydavateľa a navrhol spojiť sa s Ministerstvom kultúry - Fondom Pro Slovakia a Ministerstvom zahraničných vecí, kvôli distribúcii. Informáciu v súvislosti s doplnením, resp. výmenou členských preukazov podala A. Buzinkayová. Termín konferencie a valného zhromaždenia bol upresnený na 15. - 17. októbra 1996. Miestom konania budú Tále. Program uverejníme vo Fóre archivárov. V "Rôznom" informovala V. Nováková o pozvánkach na nasledovné podujatia:

- na Medzinárodnú archívnu konferenciu do Pekingu - september 1996
- na Európsku archívnu konferenciu do Mníchova - 26. - 27 marec 1996
- na Rakúsky archívny deň do Viedne - 6. 5. 1996
- do mesta Ptuj (Slovinsko) na kolokvium zástupcov spolkov archivárov stredoeurópskeho regiónu - 30. - 31. 5. 1996
- do Maďarska na zasadnutie Spolku maďarských archivárov - máj 1996

V závere zasadnutia J. Hanus informoval o možnosti recipročnej výmeny archivárov z Anglicka a Slovenska, výbor ho poveril pripraviť projekt spolupráce.

Ďalšie zasadnutie výboru sa bude konať v poslednej tretine júna 1996.

Anna Buzinkayová

Archivársky týždeň

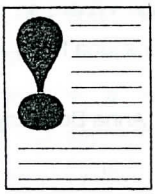

SERVIS

Zmena telefónnych čísel:

Štátny okresný archív v Nitre - 087/ 51 66 20

Štátny okresný archív v Prievidzi (Bojnice) - 0862/ 43 04 19

KNIŽNÉ NOVINKY

Novotný, Bohuslav: Slovom a mečom Vydalo Vydavateľstvo Matice Slovenskej v Martine v roku 1995, s. 153.

Autor knihy podáva dejiny Slovenska (prevažne Podunajskej časti Slovenska) z obdobia do príchodu prvých Slovanov na naše územie. Kniha je bohato doplnená obrázkami a fotkami archeologických nálezov a obsahuje i stručný prehľad historických udalostí na strednom Podunajsku od r. 50 pred Kr. po koniec 6. stor. po Kristovi. Kniha v popradskom kníhkupectve Christiania, nám. Sv. Egídia stojí SK 140.--.

Dangl, Vojtech; Kopčan Vojtech: Vojenské dejiny Slovenska II. Vydalo Ministerstvo obrany SR Bratislava v roku 1995, s. 224

Druhý zväzok Vojenských dejín Slovenska približuje takmer dvesto rokov vojenských a vojenskopolitických dianí na našom území od prvej bitky pri Moháči roku 1526 do konca posledného stavovského povstania v Uhorsku v 18. storočí. Obsahuje údaje nielen o priebehu jednotlivých bitiek a povstaní, ale aj o súvislostiach ich vzniku, výzbroji, výstroji, zásobovaní vojsk, komunikačných sieťach, druhoch vojsk, ich organizácii, vnútornej štruktúre, ich taktike, stratégii. Kniha v popradskom kníhkupectve Christiania, nám. Sv. Egídia stojí 179.--.

Otčenáš, M.: 150. výročie vzniku Tatrína. FF UPJŠ Prešov 1995. Acta facultatis philosophicae universitatis Šafarikiane, s. 84. Neveľký zborník prináša zaujímavé príspevky: J. Hučku - Spolok Tatrín - míľnik na ceste národného života, L. Frankovej - Organizačné usporiadania Tatrína, M. Kovačku - Vydavateľská činnosť Tatrína, L. Bartku - Tatrín a štúrovská spisovná slovenčina, I. Michnoviča - Zemplínska obec Kladzany v období slovenského národného obrodenia, D. Fiačanovej - Vyučovanie v súčasnej stálej expozícii Tatrín a Žiadosti slovenského národa. V diskusii vystúpili J. Hambor - Tatrín a Šariš a A. Kovač - Tatrín a projekty spoločných ustanovizní s

Rusínoukrajincami a Srbo-Chorvátmi. Keďže Spolok Tatrín zohral významnú úlohu v našich dejinách, je len chvályhodné, že si toto okrúhle výročie pripomenula FF UPJŠ v Prešove a tak potvrdila, že národné hnutie sa nesústreďovalo iba na strednom Slovensku.

Martina Šlampová

JUBILANTI

Človek by chcel žiť tak,

aby sa jeho život podobal piesni,

v tlčúcom srdci chcel by skryť

jediný oka svit aj vesmír hviezdny,

veci blízke aj nedozerné,

ktoré prúd náhod do cesty nám posiela...

Srdečne blahoželáme

PhDr. Vladimírovi Horváthovi, CSc. z Archívu mesta Bratislavy, ktorý sa v apríli dožil významného životného jubilea. Jeho osobnosť, vytrvalosť a pracovitosť je príkladom pre mnohých archivárov na Slovensku.

OSOBNOSTI

Ladislav Fejérpataki

Pseudonymom Amateur, Viator. Narodil sa 17. 8. 1857 v Prešove, zomrel 6. 3. 1923 v Budapešti. Pochádzal z liptovského zemianskeho rodu Belopotockých. Otec Ladislav pracoval ako úradník. O jeho výchovu sa starala matka Terézia, rod. Lendvaiová.

Do roku 1875 študoval na gymnáziu a na univerzite v Budapešti, v Historickom inštitúte vo Viedni. Roku 1878 získal titul PhDr., v 1884 sa stal šlenom korešpodentom, v roku 1893 členom UAV a v roku 1895 bol menovaný za vysokoškolského profesora.

Pracoval na rôznych postoch - ako učiteľ v Inštitúte pre stredoškolských profesorov, v r. 1880 pracovník rkp. odd. Univerzitnej knižnice, 1881 redaktor Ország Világ, 1882 archivár Maďarského národného múzea, od r. 1895 riaditeľ Krajinskej Séčéniho knižnice, prednášal na univerzite, od r. 1915 riaditeľ, 1920 hlavný riaditeľ Maďarského národného múzea, od r. 1923 námestník štátneho tajomníka na Ministerstve kultu a výučby v Budapešti.

Bádal v historických inštitúciách a v archívoch európskych miest (Berlín, Wróclaw, Paríž, Rím, Mníchov, Nürberg, Kraków, Drážďany, Innsbruck, Viedeň a i.), kritickými pramennými edíciami prispel k rozvoju uhorskej histórie, osobitne heraldiky a numizmatiky, ktorú i prednášal na univerzite. Jeho práce o dejinách kráľovskej kancelárie za Arpádovcov, pravosti najstarších uhorských listín, pápežských desiatkoch platených v Uhorsku, uhorských erboch, obsahujú veľa pramenného materiálu k dejinám Slovenska. Jeho edícia stredovekých mestských kníh zahŕňa, okrem Sopronu, výlučne materiály z archívov slovenských miest (Bratislava, Trnava, Banská Bystrica, Banská

Štiavnica, Kremnica, Bardejov). Prispieval do odborných časopisov a novín, redigoval ročenky Heraldickej spoločnosti, ktorej bol tajomníkom a podpredsedom.

(Podľa Slovenského biografického slovníka E - J, s.65 - 66, Martin 1987, spracovala Z. K.)

Dobré ráno, archivári!

Vari sa vám lepšie darí.

Opadli z vás zimné snehy.

Či ste opäť unavení?

Zošedla vám z prachu tvár..

Všimli ste si? Už je jar!!!

Redakčná rada: V. Nováková, L. Vrteľ, J. Hanus, Z. Kollárová
Toto číslo pripravil: ŠOKA Dolný Kubín
Technická úprava: Z. Kollárová
Distribúcia : ŠOKA Dolný Kubín
Náklad 260 ks